

Der blev stille i fuglerederne – Naturens stemmer mellem statistik og etik

Af naturvejleder og pensioneret klitplantør Torben Stæhr

Denne tekst er skrevet ud fra et livslangt virke i og med naturen – og et stigende ubehag ved den måde, vi i dag forvalter den på. Det er ikke en teknisk rapport, men en personlig og etisk refleksion over, hvad det vil sige at tage ansvar for levende væsener. Jeg ønsker at sætte ord på det, der ofte forbliver tavst i naturforvaltningens verden: Det nære møde med naturen, den moralske fornemmelse og ansvaret over for den, vi som mennesker ikke kan unddrage os.

Hvert forår og hver sommer kører store skovningsmaskiner ind i danske statsskove og plantager, som jo tilhører os alle. Og ikke sjældent sker det midt i fuglenes mest sårbare tid: ynglesæsonen. I træerne bor den hulrugende musvit, bogfinken fodrer unger, og træløberen lægger sidste hånd på sin rede. Men skovningen fortsætter, fordi myndigheder og forvaltere ofte henviser til, at bestandene som helhed ikke lider skade.

Hvilket natursyn ligger til grund for denne holdning? Jeg mener, at vi her står over for en grundlæggende spænding mellem to forskellige måder at anskue naturen på: Det funktionalistiske og det individualistiske natursyn.

Det funktionalistiske natursyn

Det, jeg var vidne til, udspringer af et funktionalistisk natursyn. Et syn, hvor naturen betragtes som et system af bestande, populationer og habitatstrukturer. Her er fuglen ikke et levende individ, men en repræsentant for en art. Det handler ikke om liv, men om funktion. Ikke om den konkrete fugl, men om artens status på rødlistor og EU-direktiver. Mennesket optræder som forvalter, værktøjet er strategisk pleje, og målet er økonomisk optimering af den økologiske tilstand. Her er økonomien reglerne for “husholdningen”, altså hvordan vi forvalter naturens ressourcer, og økologien læren om “huset”, altså naturens husholdning, hvordan levende organismer interagerer med hinanden og deres omgivelser.

Det funktionalistiske natursyn er et økologisk-økonomisk natursyn, som har rødder tilbage i 1960'erne og 70'erne, hvor den moderne økologi for alvor blev integreret i dansk naturforvaltning. Med oprettelsen af Naturstyrelsen (dengang Skov- og Naturstyrelsen) og en stigende brug af biologiske data til at vurdere tilstande og tendenser, begyndte man at tænke i bestande, indikatorarter og økosystemer. Fokus blev flyttet fra det enkelte dyr til arters og naturtypers overordnede sundhed.

Denne udvikling blev institutionelt forankret med Naturbeskyttelsesloven af 1992 og implementeringen af EU's Habitatdirektiv (1992) og Fuglebeskyttelsesdirektiv (oprindeligt fra 1979, men forstærket efter Danmarks EU-medlemskab). Disse retsakter introducerede en forvaltningslogik, hvor habitattyper og bestande blev det primære fokus, og hvor menneskelig forstyrrelse kun blev anset som problematisk, hvis det påvirkede bestandenes størrelse eller gunstige bevaringsstatus.

Samtidig blev skovbrugets planlægningspraksis professionaliseret gennem nationale skovprogrammer og digitale GIS-baserede redskaber (digitale analyseredskaber), hvor hensyn til biodiversitet indgår som ét parameter blandt mange. Det medførte en teknisk, økonomisk og bestandsmæssig tilgang til natur, men også en afstand til det konkrete og sanselige møde med det enkelte dyrs liv.

Med andre ord, så reduceres den levende natur til bestande og biotoper. Naturen bliver en teknisk udfordring. Og den enkelte rede bliver ikke en væsentlig faktor i forhold til de modellerede fordele, der kan opnås på artsniveau over tid.

Jeg skrev til en forvaltningschef i Naturstyrelsen, at det er ufatteligt for mig, at dette manglende hensyn til dyrenes yngletid fortsætter. Hvordan kan du retfærdiggøre det? Jeg fik det svar, at Naturstyrelsen ”..går alle bevoksningerne i gennem før skovning. Her sikrer vi, at der ikke er rovfuglereder mv. i området. Vi ved godt vi forstyrrer småfugle, men mener ikke det påvirker bestandene.”

Det er her, at en moralsk kritik er nødvendig. For hvordan er vi havnet i en situation, hvor vi må gøre vold på det nærværende liv for at fremme en planlagt vision inden for det økonomiske råderum? Her rækker denne funktionalistiske forvaltning ikke alene, selvom den også er funderet i nogle etiske principper.

Det etisk-individualistiske natursyn

Det etisk-individualistiske natursyn har sine rødder i dyreetikken og fremvæksten af moralsk filosofi omkring dyrs velfærd og rettigheder – især fra 1970'erne og frem. Med tænkere som Peter Singer og Tom Regan opstod en ny forståelse af dyr som følende væsener, hvis interesser ikke måtte ignoreres blot fordi de tilhørte en anden art. I Danmark er dette natursyn især blevet fremmet gennem dyreværnslovgivning, retslige sager om dyrs beskyttelse og civilsamfundets stigende fokus på dyrevelfærd.

I stedet for at vurdere naturen på basis af bestandstal og økologisk balance, insisterer dette natursyn på, at det enkelte dyrs oplevelse og lidelse har en etisk relevans i sig selv. Det indebærer et skifte fra hensynet til artsbestande og levesteder til et ansvar over for den nære, konkrete anden, forstået som det enkelte individ – uanset hvor talrig arten er.

Her anses dyr ikke blot som bestanddele af en art, men som følende og levende individer. En musvit i sin rede er ikke bare 'en af mange', men et væsen med liv, investeringer og ret til at gennemføre sit forældreskab i fred.

At fælde et træ med en aktiv rede er derfor en "unødvendig lidelse", som kunne have været undgået ved planlægning. Det handler ikke om, hvorvidt musvitten som art overlever, men om ansvar og omsorg for det enkelte liv, her og nu.

Hannah Arendt og den moralske tænkning

Den tyske filosof Hannah Arendt beskrev i sin analyse af sagen mod den tyske krigsforbryder Adolf Eichmann begrebet "banalitetens ondskab". Det dækker over, hvordan mennesker kan deltage i skadelige systemer ikke ud fra ond vilje, men gennem blind regelopfyldelse, rutine og mangel på refleksion.

Kan man overføre denne tænkning til naturforvaltning? I nogen grad, ja. Når embedsmænd og forvaltere uden nærmere eftertanke henviser til, at "det ikke påvirker bestandene", så reduceres naturen til statistik. Det bliver teknokrati uden etik. I denne proces forsvinder det enkelte liv som relevant kategori.

Der er ikke tale om ondskab i klassisk forstand. Men netop derfor er det så farligt. For når man ikke mærker, at der er noget at tage stilling til, så sker overskridelserne i stilhed. Maskinerne fortsætter, og redens liv svinder ud under larvefødderne.

Arendt så, hvordan bureaukratiske systemer kunne gøre mennesker moralsk blinde. Når man kun udfører sin rolle, og lader sig definere af systemets mål og procedurer, forsvinder evnen til at spørge: Er dette rigtigt? Et fravær af evnen til at stille sig i den andens sted. Den moralske vurdering erstattes af en regelloyalitet. Forvaltning fortrænger etikken, mister den moralske dømmekraft.

Når vi stoler på data, modeller og ekspertsystemer uden at spørge ind til det konkrete liv, vi står overfor, risikerer vi at handle uden moral. Det funktionalistiske natursyn bliver da ikke blot uetisk. Det tilsidesætter menneskers iboende evne og vilje til omsorg for andre levende organismer.

Martin Buber: Et andet sprog for naturen

Her træder den østrigske filosof og teolog Martin Buber ind som en vigtig forbundsfælle. I sin hovedtænkning, *Ich und Du* (1923), skelner han mellem to grundlæggende forhold, mennesket kan have til verden: Jeg-Det og Jeg-Du.

I Jeg-Det-forholdet betragter vi verden objektivt. Vi analyserer, måler, kategoriserer og bruger. Det er den videnskabelige tilgang, den funktionelle og økonomiske

rationalitet. Den er nyttig og nødvendig, men den forholder sig til verden som noget adskilt. Som genstand.

I Jeg-Du-forholdet møder vi derimod verden i dens levende helhed. Her opstår et møde, ikke et forbrug. Et nærvær, ikke en funktion. Det er her, at etik fødes: i det levende møde, hvor jeg erkender det andet som et Du, og ikke som et Det.

Buber mente, at det er i Jeg-Du-forholdet, at mennesket er sandt menneske. Ikke som hersker, ikke som forbruger, men som deltager i en gensidig relation. Ikke fordi det andet har "ret", men fordi det er. I det personligt indlevede nærvær opstår der et ansvar udover de administrativt fastlagte regler.

Arendt og Buber i samklang

Hvor Arendt advarer mod det moralske vakuum, som opstår i den funktionelle verden, tilbyder Buber et alternativt grundlag for etik. Ikke i et system, men i relationen.

Vi forvalter naturen som et Det. Vi planlægger, registrerer og prioriterer. Men vi har glemt, hvordan vi mødes med naturen som et Du. Vi har mistet evnen til at opleve, at i mødet med et andet levende væsen bliver det andet væsen en del af vores eget liv og dermed vores væsen og os selv. Ikke som en repræsentant for noget uden for os, men som i os selv.

Når Naturstyrelsen lader skovningsmaskinerne arbejde i dyrenes yngletid og derved ødelægger deres reder og ynglemuligheder, fordi det vurderes, at det samlet set ikke skader den samlede bestand af småfugle og almindelige dyr, sker det i et Jeg-Det-forhold. Rederne er forstyrrelser. Rævegrave og grævlingegrave mases i stykker. Statistikken tilsiger det. Men i et Jeg-Du-forhold er reden et hjem. Et centrum for liv. En stemme, der kalder på forsigtighed.

Her bliver Arendts og Bubers tænkning ikke blot filosofisk relevant, men praktisk nødvendig. Uden relation intet ansvar. Uden tænkning ingen etik.

Naturens tavshed

Naturen rummer levende væsener, som gør sig gældende med former, farver, lyde og adfærd, som kan iagttages og opleves. Når det funktionelle menneske, som ikke lytter, ser og lever sig ind i naturens levende individer, gøres disse til tavse og usynlige ting, som ikke har relation til os og ikke har krav på særlige hensyn. Naturen bliver stum, fordi vi ikke længere møder den. Vi ser tal, men ikke fugle. Vi søger biodiversitet, men ser ikke individet. Vi bliver, som Arendt beskriver det, funktionærer i et system, hvor det moralske sprog er blevet meningsløst.

Martin Buber ville sige, at vi har mistet det relationelle blik. Vi har øvet os så meget i at forvalte, at vi ikke længere kan være i møde med naturen. Det gælder ikke kun naturen. Det gælder også mennesket. Det gælder os selv.

Her bør vi også inddrage vores egen digter Thorkild Bjørnvig, som i sine essays og digte igen og igen insisterede på, at naturen har en værdi i sig selv. Ikke som kulisse, ikke som økosystem, men som en levende modpart. For Thorkild Bjørnvig er naturen et mysterium, vi ikke må trænge ind i med vold, men møde med ydmyghed. Bjørnvigs natur er ikke noget, vi ejer eller styrer. Den er noget, vi står i forbundethed med. En tanke, der ligger tæt op ad Bubers Jeg-Du-forhold og som bekræfter Arendts bekymring: Tabet af det moralske blik følger af tabet af nærvær.

En ny begyndelse

Hvis vi skal genskabe et naturforhold, der er både ansvarligt og ægte, må vi øve os i at tale et andet sprog. Økologien skal ikke alene have fokus på arter, bestande og biodiversitet. Økologien skal også se det enkelte liv som noget, vi er forbundet med, og derfor har ansvar for.

Vi må turde tage stilling. Vi må sige: Denne fugl lever. Dette individ har værdi. Ikke som funktion, men som væsen. Vi må insistere på, at naturen ikke kun er statistik, men stemme. Og at vi som mennesker ikke kun er forvaltere, men ansvarsbærere.

Måske begynder det hele med noget så simpelt som at lytte. At gå stille, se sig omkring, og spørge: Hvem taler jeg med nu? Hvis vi lytter inderligt nok, vil naturen måske svare. Måske bliver rederne ikke stille. Måske bliver de levende stemmer igen.

Hvad bør vi gøre?

Vi må begynde med at genskabe tilliden til det nære, konkrete og sanselige i mødet med naturen. Naturforvaltning skal ikke kun baseres på mål og indikatorer, men også på tilstedeværelse og eftertanke. Vi bør insistere på, at etik og biologi ikke står i modsætning, men må gå hånd i hånd. At forvalte er også at være til stede, at stå til ansvar og at have modet til at sige nej, når modellerne og reglerne siger ja.

En ægte etisk forvaltning af naturen bør integrere begge natursyn. Vi har brug for viden om bestande og økosystemer. Det er ikke etisk ansvarligt, at forvaltningen siger: "Vi ved godt vi forstyrrer småfugle, men mener ikke det påvirker bestandene." Vi må også øve os i at se og forstå det enkelte dyrs værdi og dets behov og ret til at eksistere og udfolde sig

Praktisk kunne det betyde:

- Skovningsfrie zoner og perioder i yngletiden.
- Et "forsigtighedsprincip", hvor man hellere venter end risikerer skade.
- Et forvaltningssprog, hvor etik og ikke bare økologi er medtænkt.

Konklusion

Det handler om at genetablere et syn, hvor naturen ikke blot er et objekt for menneskelig indgriben, men en levende medspiller i en fælles verden. Når vi træffer beslutninger, der rækker ind i andre væseners liv, må vi gøre det med omtanke og moralsk alvor. Arendt lærer os at tænke; Buber lærer os at møde. Og Bjørnvig minder os om, at naturen selv bærer en værdi, der ikke kan reduceres.

Vi står over for et valg. Vil vi fortsætte med at forvalte naturen som noget, vi former udefra? Eller vil vi begynde at tale med den igen – som et Du, vi skylder respekt?

Valget er vores.

Med helt andre ord

Det er ikke nok at vide, at “bestandene klarer sig”. Det virkelige spørgsmål er, hvilken slags menneske vi vil være. Er vi i stand til at forstå og indleve os i, når en handling går på tværs af et andet livs mulighed for at udfolde sig? Eller gemmer vi os bag statistikkens skjold, mens skovmaskinen triller videre?

Naturforvaltning handler ikke kun om træer og tal. Det handler også om vores forhold til naturen, som “den anden” i et ligeværdigt møde: Vi skal ikke møde naturen som “et det”, som ting vi tæller, måler og vejer, som noget underordnet, vi skal have styr på.

Og måske vil vi en dag igen høre rederne “tale”.

Kilder og henvisninger:

Dansk Ornitologisk Forening (DOF): “Forstyrrelse af ynglende fugle i skov: Bestandskonsekvenser og forvaltningspraksis”, DOF rapport 2021.

Peter Singer, *Animal Liberation*, 1975 (senere udgaver).

Tom Regan, *The Case for Animal Rights*, 1983.

Hannah Arendt: *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, 1963.

Martin Buber: *Jeg og Du*, 1923.

Torkild Bjørnvigs forfatterskab.

Miljøstyrelsen (2022): Retningslinjer for skovdrift og biodiversitet.

EU Habitatdirektivet: Art. 12 og 13 om beskyttelse af yngle- og rasteområder.

Høringssvar om fremtidig forvaltning af Tornby Klitplantage

Afgiver: Torben Stæhr, Horsebækvej 2a, 9850 Hirtshals

Vedr.: Udkast til forvaltnings-/driftsplan for urørt skov og naturforvaltning i Tornby Klitplantage

Dato: 10. september 2025

Indledning

Jeg støtter målet om stærkere biodiversitet og vildere natur, men har væsentlige bekymringer vedrørende de foreslåede indgreb – især maskinel fjernelse af nåletræer på de vestvendte skrænter og i randzoner. Planen er desuden sendt i høring i sommerferien (fra begyndelsen af juli), hvilket svækker borgerinddragelsen. Jeg opfordrer derfor til forlænget frist og til, at fremtidige høringer undgår ferietid.

Overordnede anliggender

1. Natura 2000-tilhørsforhold

En stor del af Tornby Klitplantage **ligger inden for** Natura 2000-område nr. 6 (**Kærsgård Strand, Vandplasken og Liver Å**). Det fordrer, at alle indgreb – herunder rydninger, ændret drift, græsning, hegn og ændret hydrologi – screenes for påvirkning og om nødvendigt konsekvensvurderes. Jeg anmoder om, at den konkrete habitatvurdering og eventuelle kommunale/statlige tilladelser for de berørte delområder offentliggøres.

2. Historisk kystlæ og havgus

Før klitplantagens oprettelse nåede **havgusen helt ind til Tornby by**. Efterhånden som klitplantagen voksede til i første halvdel af 1900-tallet, **blev havgusen stoppet midt i klitplantagen**. En kraftig åbning/afrydningsfront mod vest vil derfor sandsynligvis forringe lævirkningen, øge salt- og vindpåvirkning i plantagens indre og potentielt igen eksponere byen for havgus. Dette hensyn bør være styrende for eventuelle ændringer i vestkanten.

3. Urørt skov – ikke “kommerciel urørt”

Urørt skov bør forstås som netop urørt skov. Forvaltning skal alene ske af hensyn til naturens processer (dødt ved, hydrologi, invasive arter, sikkerhed). Begrebet “kommerciel urørt skov” er uklart og bør udgå, da der bag denne formulering ligger en adgang til at fortsætte indgreb af den ene eller anden art i naturområdet, som ikke kan gennemskues.

4. Græsning, hegn og friluftsliv

Græsning kan være et stærkt naturvirkemiddel, men indhegninger må **ikke** kompromittere adgang og tryghed. Eksisterende stier skal have passager (låger/stenter), der skal skiltning og information til, og valg af dyreart/antal bør risikovurderes ift. publikumsbrug.

5. Friluftsfaciliteter

Rollespilsområdet **Yxengaard/Yxenborg** bør indtegnes på friluftskortet og fremgå af digitale guider for at undgå konflikter mellem frilftsbrug og naturpleje.

Særlige forhold: vestvendte skrænter og slugter (Stenalderhavsskrænten)

- De vestvendte skrænter og de tilknyttede slugter er **særligt sårbare** geologisk (erosion, væld, vandløb) og biologisk. De rummer i dag **blandede bevoksninger** med betydelig

indblanding af løvtræer – bl.a. **eg, som er etableret langs skrænterne** – som bør **skånes**. De gamle hvidgranbevoksninger er i stærk opløsning. Der er ikke den opvækst af sitka, som planen synes at beskrive. Ved renafdrift af skrænterne vil der sandsynligvis kunne ske en voldsom opvækst af uønskede træarter, især glansbladet hæg (*Prunus serotina*) og sitka.

- **Maskinel fjernelse** (fladeafvikling/renafdrift) på skråningerne indebærer høj risiko for **voldsomme køreskader, erosion og tab af levesteder** for bl.a. snylterod og klitformen af skovhullæbe. Som kuriosum kan jeg fortælle, at denne supspecies i sin tid blev opdaget første gang i Danmark i skræntområderne i Tornby klitplantage.
- Forrige driftsplan/forvaltningspraksis har i forvejen lagt op til **urørt eller meget nænsom drift** i de vestvendte skrænter og de tilhørende slugter.

Krav og anbefalinger for skrænter/slugter:

- **Ingen renafdrifter** på de vestvendte skrænter og i slugter.
- **Ingen tung maskinkørsel** i skråningsflader og bækdalsstrøg/slugter; evt. nødvendig indsats udføres manuelt/selektivt fra stabile kørespor i fladere terræn. Den forliggende plan beskriver arealerne ovenfor skrænterne som forholdsvis flade. Det passer langt fra alle steder!
- **Bevar eksisterende blandingsstruktur** og værn om løvtræer (særligt eg) som nøglearter for fremtidig naturskovsudvikling.
- **Undgå skarpe vindkanter** i vestkanten; konvertering sker gradvist og mosaikvis, så den eksisterende lævirkning opretholdes. Det afgørende er at **undgå renafdrifter** på skrænterne og fastholde/udvikle den **blandede** kantvegetation, der allerede giver læ og salt-tolerance.

Spørgsmål og dokumentationskrav

- Har Hjørring Kommune og relevante statslige myndigheder meddelt de nødvendige **Natura 2000-tilladelser** for de planlagte indsatser?
- Foreligger der **arts- og naturtypekortlægning** for de konkrete delarealer (væld, rigkær, hulrugere, bilag IV-arter m.v.)?
- Hvordan sikres **friluftspassager** ved nye hegn (stier, låger, skiltning)?
- Hvorfor er **rollespilpladsen** endnu ikke indtegnet på friluftskortet?

Sammenfatning

Jeg anbefaler, at planen revideres som følger:

1. Bekræft, at de vestvendte skrænter/slugter **forbliver uden renafdrifter** og uden tung maskinkørsel; indsats kun nænsom/manuel.
2. Bevar og udvikl den **eksisterende blandingsstruktur** (incl. eg) i vestkanten; undgå skarpe åbninger, så plantagens historiske **lævirkning** mod havgus opretholdes.
3. Fastslå, at **urørt skov** kun i særligt naturfagligt og begrundede indgreb (invasive arter, hydrologi, sikkerhed) foretages.
4. Offentliggør **Natura 2000-screening/konsekvensvurdering** og eventuelle tilladelser.
5. Sikr **friluftslivets** trygge adgang ved græsning (passager/skiltning) og indtegn **Yxengaard/Yxenborg** på friluftskortet.

6. Planlæg ud fra **arts- og naturtypekendskab** i de berørte delarealer.

PS om høringsproces

Planmaterialet blev lagt i høring i begyndelsen af juli. Af hensyn til reel borgerinddragelse bør vigtige høringer ikke placeres i ferietiden eller alternativt gives tilsvarende forlænget frist.

Med venlig hilsen

Torben Stæhr
Horsebækvej 2a
9850 Hirtshals.